

INTERNATIONAL
COMMISSION
OF JURISTS

ICJ-Norge – Den internasjonale juristkommisjon, norsk avdeling

Til Justisdepartementet

Oslo 1. februar 2011

Høring – utvidelse av virkeområdet for strafferettslige særreaksjoner for utilregnelige som begår vedvarende og samfunnskadelig kriminalitet. Uttalelse fra Den internasjonale juristkommisjon avdeling Norge

Den internasjonale juristkommisjon avdeling Norge – ICJ-Norge – er ikke oppført blant departementets høringsinstanser. Vi ber om at det skjer.

ICJ-Norge er sterkt uenig i forslaget om å etablere nok et innesperringsregime for mennesker med mentale eller psykososiale funksjonshemninger. Forslaget innebærer en utvidelse av den uakseptable diskriminering mennesker med slike funksjonshemninger har vært utsatt for gjennom tvangslovgivningen, en lovgivning som har gitt grunnlag for omfattende overgrep og brudd på menneskerettighetene. Forslaget går på tvers av den utviklingen som i senere år har pågått i det internasjonale menneskerettssamfunn med sikte på å avvike diskriminering av funksjonshemmede, og som nå er nedfelt i en ny FN-konvensjon om funksjonshemmedes rettigheter, CPRD, som Norge har signert, men ikke ratifisert. Lovforslaget kan ikke ses å være vurdert ut fra de forpliktelser statene påtar seg under denne konvensjonen. Etter ICJ-Norges oppfatning må det antas at konvensjonen er til hinder for etablering av en ny strafferettslig særordning for denne gruppen begrunnet i hensynet til samfunnsvernet.

Forslaget er et ledd i den tradisjonelle diskriminering av disse funksjonshemmede ved å uansvarliggjøre dem og derigjennom berøve dem deres autonomi og selvbestemmelse. Som kjent har ikke minst Norge, gjennom det såkalte biologiske prinsipp i strafferetten, gått lenger enn de fleste land i denne retningen. Til det grunnleggende spørsmål om strafferettslig ansvarlighet, sier FNs Høykommisær for menneskerettigheter i tilknytning til forståelsen av konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter:

ICJ-Norge

Postadresse: c/o Ketil Lund, Postboks 1148 Sentrum, 0104 Oslo

E-post: post@icj.no Nettside: www.icj.no

“In the area of criminal law, recognition of the legal capacity of persons with disabilities requires abolishing a defence based on the negation of criminal responsibility because of the existence of a mental or intellectual disability (often referred to as the "insanity defence"). Instead disability-neutral doctrines on the subjective element of the crime should be applied, which take into consideration the situation of the individual defendant. Procedural accommodations both during the pretrial and trial phase of the proceedings might be required in accordance with article 13 of the Convention, and implementing norms must be adopted.”

Human Rights Council, tenth session. A/HCR/10/48, 26 January 2009. Thematic Study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on enhancing awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Advance edited version:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/10session/A.HRC.10.48.pdf>

CPRD er basert på prinsippet om ikke-diskriminering og anerkjennelse av mentalt funksjonshemmedes autonomi. Dette er nedfelt i et ubetinget krav om at de skal oppfattes som rettslig ansvarlige: De skal "enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life", jf. artikkel 12. Som det fremgår av Høykommissærens uttalelse, betyr dette at det ikke er funksjonshemmingen, men spørsmålet om det subjektive element ved lovbruddet som må være avgjørende. Spørsmålet vil altså for eksempel være om det er handlet med forsett. For den gruppen lovforslaget omfatter, vil det sjelden være tvilsomt. Det kan derfor konstateres at det problem lovforslaget foregir å løse, og som skal gjelde et fåtall personer, skyldes en diskriminerende uansvarliggjøring som det ikke er grunnlag for.

Norsk strafferetts særstandpunkt, at psykotiske personer mangler enhver ansvarlighet og rasjonalitet og derfor er uten skyldene, har sin forankring i det forlatte "biologiske" syn at sinnssykdommen rammer hele personligheten, og at man ikke kan ha noen sikkerhet for "normal handlemåte på noe område", jf. NOU 1974: 17 side 52 (Straffelovrådets innstilling) og NOU: 1983: 58 side 161 – Straffelovkommisjonens delutredning 1. I høringsuttalelse til Straffelovkommisjonens delutredning sa Norsk forening for mental helse blant annet følgende:

"De argumenter som anføres for å gjøre alvorlig sinnslidende strafferettslig uansvarlige virker lite overbevisende. Stort sett er argumentene basert på en særnorsk og lite overbevisende "humanisme" hvoretter det ikke er rimelig, eventuelt i strid med "almennelige rettfærdsforestillinger" å straffe lovbrøyttere som var alvorlig sinnslidende på gjerningstidspunktet. Grunnen til at dette oppfattes som urimelig ..., er imidlertid at disse rettfærdsforestillinger er forankret i fordommer med hensyn til sinnslidelsenes karakter, og det kan ikke være noen oppgave for lovgivningen å befeste slike fordommer. Forholdet er at de aller fleste alvorlige sinnslidende i svært mange spørsmål er fullt i stand til å handle ansvarlig."

I høringsuttalelsen fremgår for øvrig at spørsmålet om hva slags straff som skal ilegges, og hvordan soningen skal skje, er særlige spørsmål. Det sier seg selv at Kriminalomsorgen må ha et apparat som kan gi forsvarlig behandling eller hjelp til alle fanger uavhengig av funksjonshemming eller sykdomsbilde.

Høringsuttalelsen er gjengitt i NOU 1990: 5 side 44. Synspunktene som – utover visse bemerkninger om at de var uklare – ble avvist uten nærmere drøftelse, springer ut av det samme prinsipielle ikke-diskriminerende syn på mennesker med sinnslidelser som CRPD og Høykommissærens uttalelse fra 2009 er utslag av.

Det er for øvrig ikke innlysende at reaksjonen på fra tre uker til seks måneder, nærmere fastsatt etter hva den ”faglige ansvarlige til enhver tid” finner hensiktsmessig, går klar av diskrimineringsforbudet i Den europeiske menneskerettskonvensjon art. 14 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 26. Denne delegasjonen av kompetanse til å fastsette lengden på den strafferettslige reaksjon til den faglige ansvarliges skjønn, åpner for stor vilkårlighet avhengig av ulike subjektive verdioppfatninger og holdninger til denne gruppen funksjonshemmede, best illustrert ved den svære ulikheten i praktiseringen av behandlingskriteriet i lov om psykisk helsevern.

ICJ-Norge innser at det grunnleggende spørsmål om strafferettslig ansvarlighet ikke vil bli overveid i forbindelse med den foreslåtte lovendringen. Forslaget støter imidlertid an mot vesentlige ikke-diskrimineringsprinsipper i utviklingen av de internasjonale menneskerettigheter, og det problemet man tar sikte på å løse, må finne sin løsning på annen måte enn gjennom et nytt diskriminerende regime for disse funksjonshemmede. For øvrig vil ICJ- Norge bemerke:

Forslaget om dom for opphold i det psykiske helsevern fra tre uker til seks måneder er begrunnet i hensynet til samfunnsvernet. Prinsipielt er ICJ-Norge av den oppfatning at helsevesenet ikke skal drive samfunnsbeskyttelse. Denne oppgaven, som har tilligget det psykiske helsevern i mer enn 150 år, og som har forkludret grensen mellom helsomsorg og vokteroppgaver, har ikke bare bidratt til å bringe det psykiske helsevern i vanry, men også til stigmatisering av hele denne gruppen av funksjonshemmede. En ny strafferettslig særordning vil bidra til å opprettholde eller forsterke dette bildet.

Forslaget om å sperre denne gruppen inne på de regionale sikkerhetsavdelingene, virker lite gjennomtenkt. De personene det er tale om, er mennesker som anføres å begå vedvarende samfunnsskadelig kriminalitet, men som hittil har ferdes i frihet. Det er vanskelig å forstå at disse er så farlige at de i egne og andres øyne skal måtte stigmatiseres ved å plasseres i sikkerhetsavdelinger, og at miljøet ved slike avdelinger kan anses som særlig terapeutisk velegnet ut fra den målsetting som angis å ligge bak lovforslaget.

Ifølge forslaget skal det som utgangspunkt ikke være adgang til å tvangsbehandle dem loven omfatter. Imidlertid kan den dømte når som helst overføres til tvungen omsorg etter lov om psykisk helsevern med derav følgende adgang til tvangsbehandling med psykokjemiske preparater, så fremt betingelsene etter denne loven er til stede. Det vil betingelsene antakelig bli ansett for å være i alle tilfeller der den faglig ansvarlige mener at dette er den adekvate behandling. Fordi mange faglig ansvarlige, på grunn av sin tradisjonelle forankring, vil anse det riktig å bruke slike preparater på personer som er vedkommendes behandlingsansvar, er det grunn til å frykte at overføring til tvungent psykisk helsevern snarere kan bli regel enn unntak. Bruken av disse preparatene under tvang er det mest belastende inngrep staten utsetter sine borgere for. På tross av de nærmere 60 år som er gått siden antipsykotika kom i bruk, er

det ikke faglig dokumentert virkninger av dem som kan forsvare tvangsbruken. Den kategorien personer lovforslaget rammer, er et innlysende eksempel. Det dreier seg om gamle kjenninger av det psykiske helsevern, og når de ikke er bedret og stort sett er ansett for å mangle bedringspotensial, er det ikke bare fordi antipsykotiske midler er uten effekt, men også fordi de på lengre sikt synes å forverre utsiktene til bedring.

Lovforslaget reiser i det hele tatt spørsmål om hvilke tiltak som til nå er satt inn på å nå de få personene loven etter sigende tar sikte på. Det er ikke innlysende at disse personene, som visstnok skal være "for syke til å straffes og for friske til å behandles" noensinne er møtt med et adekvat behandlingstilbud. Lovforslaget baserer seg på det forfengelige håp at mer bruk av tvang er veien å gå – innenfor en ramme på seks måneder, et uhyre knapt tidsrom i et behandlingsperspektiv. Adgangen til å dømme vedkommende på nytt til samme reaksjon knyttes til at det inntre nye forhold, det vil si "endringer i lovbrüterens psykiske tilstand som kan gjøre ny utredning nødvendig." Det er vanskelig å utelukke at vilkårene vil bli lagt på strekk når det viser seg at de seks månedene er et slag i luften. Likeledes er det vanskelig å se bort fra at lovforslagets forutsetning om at persongruppen bare omfatter svært få personer, vil bli oppfattet som utilstrekkelig for å ivareta det samfunnsmessige renovasjonshensyn det her i realiteten er tale om.

ICJ-Norge mener på sin side at det i høy grad at er grunn til å bruke ressurser på å nå denne gruppen ved innsats på frivillig grunnlag, som er det eneste som kan tenkes å virke behandlingsmotiverende.

Med vennlig hilsen

Ketil Lund

Styreleder ICJ-Norge